

KS. WALENTY PATYKIEWICZ

KSIĘGA SĄDOWA — KOPIARZ KRZEPICKI

W archiwum Kurii Diecezjalnej w Częstochowie przechowywane są rękopisy łacińsko-polskie, dobrze zachowane, oprawione w gładką skórę, o 225 kartach, z tych kilkadziesiąt czystych, częściowo numerowane oddzielnie dla I i II części, teraz policzbowane od strony 1 do 450, nie mający końca, czytelnie i starannie pisane trzema rękami z małymi uzupełnieniami innych rąk, zaprowadzony przez prepozyta krzepickiego Macieja z Pajęczna 23 VII 1593 r., zapisany w 4/5 do 1629 r., potem uzupełniany do 1672 r. oraz w małej mierze w latach 1810, 1856, 1914, podzielony na 2 części: protokoły sądu wiejskiego dla wsi Popów oraz odpisy dokumentów dla klasztoru kanoników regularnych laterańskich w Krzepicach, właścicieli Popowa.

Zawartość rękopisu wyraźnie określają tytuły na I karcie i na początku II części: „Liber actuum villae nostrae hereditariae Popow, comparatus per Mathiam Paięcens. praepositum Crzepicens. Anno salutis MDXCV die xxiii mensis julii” „Ob perpetuam rei memoriam. Intitulatio certorum privilegiorum vct (vide licet) foundationis et erectionis institutionisq Monasterii Crzepicen Cancorum Regularium S Augustini ex originalibus pergameneis sigillatis integris non cancellatis facta; quorum privilegiorum series ut sequitur talis est”

Księga sądowa na wstępie zawiera w 14 punktach ustawy wsi Popów, wydane przez prepozytów krzepickich — *Leges villae nostrae hereditariae Popow per dnos praepositos statuendae et statutae* (s. 3) —, z tych 2 ostatnie z datą 2 VI 1626, dalej wciągnięte są: 8 różnych umów i ugód, 1 inwentarz i 1 testament, wszystkie ze wsi Popów z lat 1577—1603. Same zaś protokoły sądowe obejmują 6 terminów sądowych w latach.

1603, 1604, 1607, 1613, 1615 i 1624. Sądom przewodniczył w Popowie członek sądu miejskiego z Krzepic przy obecności przysięgłych ze wsi Popów. Sądy te nazywane są różnie: sąd roczny, wielki rugowy, rug, gajony, wiejski (judicium annuale, magnum, bannitum, vulgo rugove, alias rug, villanum), zeznania i wyroki pisano po polsku, po łacinie zaś jedynie tytuły. Rozpatrywano sprawy działów majątkowych, sporów, dzierżaw, testamentów, obelg, w 1 wypadku nierządu, nieraz zostawiano ukończenie sprawy rozjemcom, stosowano nawet kary pieniężne, czasem usuwano parobka ze wsi za złe obyczaje.

Sądy te ustały widocznie po 1624 r., gdyż po ostatnim protokole z tego roku i po umieszczonym dopiero tutaj protokole sądowym z 1603 r. bezpośrednio na tejże stronie (39 nowej numeracji) umieszczono przywilej prepozyta dla młyna Jaromek z 1629 r., notatkę o zgonie prepozyta Tomasza w 1637 r. oraz list biskupa Zadzika z 30 V 1637 r. w sprawie elekcji nowego, przełożonego.

Tutaj więc, a nie dopiero od II części, zaczyna się kopiarz dokumentów klasztoru krzepickiego.

Dokumenty odpisywano bez widocznego porządku. Oto po liście królewskim i wyroku sądu komisarskiego o granice miasta Krzepic i wsi Popów z 1603 r. umieszczono wiadomość o srebrach kościelnych, pożyczonych miastu, dalej protestację przed urzędem oficjała wieluńskiego 1658 r. w sprawach wewnętrznych konwentu, i znowu ciekawą sprawę elekcji Damalewicza na prepozyta koadiutora klasztoru kaliskiego kanoników regularnych lateraneńskich w 1646 r. z listem królewskim 1644 r., erekcją zakonnej kolegiaty kaliskiej z 1441 r. i list arcybiskupa Łubieńskiego z r. 1652 do opata wrocławskiego, a następnie listy Anzelma Raciborskiego, mającego prezentę królewską na prepozyturę mstowską w 1654 r. Podano dalej własne sprawy — rozmaite szkody i uciążliwości od starostw krzepickich, z dosadnym nieraz określeniem, np. że Mikołaj Wolski „piekielne krzywdy poczynił pobożnemu konwentowi krzepickiemu”, dekret arcybiskupi z 1665 r. na dziesięcinę z Zajączek dla klasztoru wbrew uroszczeniom proboszcza z Dankowa, obok zaś wpisano jedyny, poza protokołami sądowymi,

oryginalny protokół z wprowadzenia proboszcza krzepickiego w dniu 24 VI 1810 r, po zniesieniu klasztoru 1810 r. W dalszym ciągu są 3 listy o braterstwie duchownym z konwentami: mstowskim 1480 r., trzemeszeńskim 1476 r. i bernardyńskim w Krakowie 1610 r., dekret królewski z 1648 r. na oddawanie dziesięciny z miasta Częstochowy dla klasztoru mstowskiego, wyrok trybunału koronnego co do kontrybucji z Chęcín, inkorporacja klucza kłobuckiego Jasnej Górze Częstochowskiej na sejmie 2 VIII 1658 r. Całkiem nowy następny wpis na 9 kartach pochodzi od rodaka krzepickiego Ks. Muznerowskiego, który umieścił tu w 1914 r. znaleziony w archiwum kościelnym dokument królewski z 25 IV 1763 r., potwierdzający przywileje miasta Krzepic z lat: 1407, 1424, 1450, 1471, 1527 i 1629 z przywiedzionym całkowitym ich brzmieniem.

W II części ważniejsze odpisy są takie: erekcja klasztoru 8 V 1466, a w niej zezwolenie królewskie z 28 IV t. r., zmniejszenie ciężarów fundacyjnych w 1525 r., erekcją szpitala 1436 r., ponowne umniejszenie ciężarów fundacyjnych w 1620 r., zwolnienie od różnych ciężarów w 1619 r. przez Zygmunta III, ugoda proboszcza z mieszczanami 1449 r., nadanie dziesięcin z Zajączek przez arcybiskupa Jarosława w dzień św. Piotra Męczennika 1357 r. i z ról krzepickich dla nowej parafii w Krzepicach, fundacja kaplicy św. Krzyża 1620 r., inkorporacja probostwa w Starokrzepicach do konwentu krzepickiego 1552 r. 14 III (pon. po niedz. Reminiscere), ugody ze starostą krzepickim 1586, 1546 oraz z wójtem 1486 r., zamiana młynów 1590 r., potwierdzenie królewskie z 20 IX 1457 r. na kupno dóbr dla klasztoru przez starostę Hinczę, dożywocie na Kukowie dla Sieciecha w r. 1436, przywilej na karczmę w Popowie 1456 r., sprawa sołectwa w tejże wsi i o młyn Glidzyński 1598 r., o sadzawki w Starej Brzeźnicy 1624 r., zapisy do altarii Bożego Ciała w Krzepicach w latach 1538—1635 i 1730 z ksiąg miejskich krzepickich, proces o pole Drozdowskie 1628 r., dokument Władysława IV z 25 III 1633 r., którym potwierdza dokument swego ojca z 26 IX 1615, a ten Zygmunta Augusta z wtorku po niedzieli Reminiscere 1552 r. (15 III) z umieszczonymi tam *in extenso* dokumentami Jagiełły z 7 IV 1407, 15 V 1424, Kazimie-

rza Jag. z 20 III 1450 r. i drugi z tegoż dnia oraz z 17 VI 1471, Zygmunta z 16 IV 1527, dalej potwierdzenie przywilejów wójtowskich przez Zygmunta Augusta 18 X 1558 r., wyjątek z lustracji starostwa krzepickiego w 1636 r., o dziesięcinach w Zajączkach „w cherbarzu i kronice Paprockiego Polaka” z r. 1364 (sic), zezwolenie arcybiskupa Łubieńskiego z 21 X 1642 na wystawienie kaplicy w Popowie, przywilej papieski dla konfraternii kapłańskiej przy kolegiacie wieluńskiej z 10 IX 1635 r., w sprawie wolnej elekcji prepozyta w Różembergu (Olesno na Śląsku) pisma z 1641, 1586 i 1650 r., złączenie w unii personalnej klasztoru krzepickiego z kłobuckim przez arcybiskupa Karnkowskiego — odpis niedokończony. Między powyższymi są jeszcze inne odpisy, najwięcej w sprawach majątkowych.

Każdy odpis aż do strony 418 ma podany czerwonym atramentem tytuł, a z tego jak i z charakteru pisma wnosić można, że odpisy robione były jedną ręką aż do 1629 r. czytelnie i starannie, dalsze są już mniej staranne i czytelne.

Wystawcy dokumentów są różni — najwięcej jest królewskich — 25 z lat: 1407, 1424, 1449, 1450, 1457, 1466, 1471, 1527, 1529, 1546, 1552, 1558, 1590, 1603, 1619, 1625, 1628, 1629, 1633, 1634, 1645, 1658, 1763, dalej arcybiskupich 22 z lat 1441—1665, klasztornych 23 z lat 1456—1650 i 1856, miejskich 11 z 1449 r., i 1538—1634, grodzkich 7 z lat 1590—1664 i 1436, oficjalskich 7 z lat 1581—1672.

Najstarszym dokumentem jest arcybiskupi z 1357 r. i królewskie z 1407, 1424 i 1436 r., po dacie 1658 znajduje się tylko 5 dokumentów (z r. 1665, 1672, 1763, 1810, 1856). Razem wszystkich liczymy 95.

O wiarogodności odpisów świadczy znamieny napis na początku II części, wyżej przytoczony, oraz noty po każdym prawie odpisie o pieczęci, o podpisach i wystawcy.

Dokumenty te są bardzo mało znane. Oryginały odpisów z 1436 i 1449 r. przechowują się w archiwum diecezjalnym we Włocławku, a z 1527 i 1552 r. w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie, fotokopie zaś tych ostatnich w archiwum Kurii Diecezjalnej w Częstochowie.

Kopiarz nie zawiera wszystkich dokumentów do Krzepic,

kilka znajduje się w wyżej wspomnianych archiwach. Czy poza oryginałem z 1763 r. były jeszcze inne w archiwum parafialnym krzepickim, nie wiadomo. Ks. Muznerowski w swej pracy: *Krzepice w przeszłości* (Włocławek 1914) powołuje się tylko ogólnie na „dokumenty miejscowe”, z notatek na kopiarzu widać, że czytał prawie każdy odpis.

Bogate archiwum krzepickie dziś nie istnieje, mało jest dokumentów krzepickich po innych archiwach, ksiąg wiejskich do naszego terenu nie ma wcale w druku, tym cenniejszym wydaje się więc księga sądowa — kopiarz krzepicki.